

ТЕРНОПЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ЧОНКА Тетяна Степанівна

УДК 821 (470 + 430)

**ДІАЛОГ “АВТОР – ГЕРОЙ – ЧИТАЧ”
У ТВОРЧОСТІ**

ВОЛОДИМИРА НАБОКОВА

10.01.06 – теорія літератури

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Тернопіль – 2007

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі світової літератури Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
МЕНЬОК Віра Володимирівна,
Дрогобицький державний педагогічний
університет
імені Івана Франка, доцент кафедри світової
літератури.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ЗИМОМРЯ Микола Іванович,
Дрогобицький державний педагогічний
університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри теорії і практики перекладу;

кандидат філологічних наук, доцент
ПАПУША Ольга Миколаївна,
Приватний вищий навчальний заклад
„Тернопільський комерційний інститут”,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін.

Захист відбудеться „23” листопада 2007 р. о 10⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.02 при Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2).

Автореферат розіслано „___” жовтня 2007 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

 В.Л. Гижий

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реферована робота передбачає розгляд проблем, які включені в довготривалий та широкий контекст літературознавчої традиції. Щодо постатей автора, героя та читача, в літературознавстві часто виникають дискусії про їх місце та значущість у процесі творення і сприймання художніх світів. Ці поняття змінюються під впливом різноманітних факторів об'єктивного та суб'єктивного планів, серед яких – літературний напрям, рід, жанр, стиль, мода, уподобання та інші аспекти. Взаємини між цими персоналіями художньої комунікації визначають пріоритет підходу та вивчення шляхів інтерпретації художнього твору і потребують поглибленого осмислення з урахуванням сучасних герменевтичних та когнітивних методів. Дослідження історіографії окресленої проблеми засвідчує, що в літературознавстві проблема типології автора, героя, читача входить до іншої, складнішої проблеми – співвідношень „автор – герой – читач”, що в дисертації називаються „діалогом”.

Аксіоматично, що саме життя, вектори його становлення залежать від рівня духовного розвитку людства, а отже – й від філософської проблеми розуміння, яка в літературі репрезентована через феномени взаєморозуміння. Філософія діалогу у своїх витоках сягає античності, найпаче вона пов'язана з іменем Сократа. Подальший розвиток поняття про діалог отримує у працях К. Барта, М. Бубера, Ф. Розенцвейга, В. Біблера, Л. Фейєрбаха, О. Лосева.

Стратегії читацької рецепції були визначені феноменологією (Ф. Brentano, Е. Гуссерль, Р. Інгарден), герменевтикою (М. Гаїдеггер, Г. І. Гадамер), теорією діалогу М. Бахтіна та його послідовниками, школою рецептивної естетики (Г.-Р. Яусс, В. Ізер).

Творчо-діалогічні погляди на художню рецепцію досліджені у працях О. Потебні, Д. Овсяника-Куликовського, В. Виноградова, А. Горнфельда, Л. Виготського, пізніше розвивалися та конкретизувалися Б. Мейлахом, В. Прозоровим, М. Осьмаковим, Г. Іщуком, М. Строгановим, М. Кедровою, Л. Чернець та ін.

В українській науці історія діалогу письменника і читача представлена у працях Г. Сивоконя, М. Ігнатенка, П. Пилиповича, Ф. Погребенника, М. Гіршмана, М. Гольберга, М. Зимомрі та ін.

XX ст. характеризується особливою увагою до „теорії діалогу” та концепту „гри” у всіх гуманітарних галузях людського пізнання. Зокрема, це стосується літературознавства, яке звертається до цих понять через пошуки нових підходів розуміння/інтерпретації художньої творчості (концептуальними у цьому плані є праці М. Бахтіна та М. Зубрицької). Водночас ці феномени стають предметом, об'єктом і методом креації та рецепції самих митців. Яскравим прикладом цього є творча постать Володимира Набокова. Він є одним із чільних представників

інтелектуальної (для більшості читачів „важкої”) прози, яка заснована на засадах гри як способу побудови діалогу з героями та читачами. Художня спадщина В. Набокова осмислювалася науковцями переважно у трьох напрямках: 1) аналіз окремих творів (Г. Іванов, М. Цетлін, В. Варшавський, В. Вейдле, Г. Адамович); 2) інтерпретація основних проблем набоковського художнього світу (І. Гессен, Г. Барабтарло, М. Лотман, О. Ар’єв); 3) зіставлення творчості автора з творчістю інших авторів (Н. Букс, Д. Грейсон, Д. Б. Джонсон, Б. Аверін). Дослідження взаємин між персоналіями художньої комунікації окремих творів В. Набокова спостерігаємо у Г. Левінтона, О. П’ятигорського, Н. Берберової, С. Давидова, Г. Рилькової, О. Сабурової, Л. Токер. На діалогічній природі творчості В. Набокова (зокрема, у романі „Дар”) акцентують М. Ліповецький та О. Долінін. Недостатність вивчення проблеми в обраному нами ракурсі зумовила потребу її всебічного наукового осмислення.

Розмаїтість теоретичних тлумачень діалогу між автором, героєм і читачем та постійна увага науковців до цієї теоретичної проблеми, дослідження якої не вичерпує її сутності, а лише висвітлює нові ракурси й перспективи вивчення, зумовлює **актуальність нашого дослідження**.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тема дисертації відповідає проблематиці наукової роботи кафедри світової літератури Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка, що пов’язана з розробкою теми „Актуальні шляхи та принципи інтерпретації художнього твору” і узгоджена з координаційною радою „Класична спадщина та сучасна художня література” НАН України (протокол № 3 від 12.06.2003 р.).

Метою дисертаційного дослідження є осмислення категорії діалогу в його різноманітних теоретико-літературних проявах, створення закономірної парадигми втілення цієї категорії в теорії інтерпретації художнього твору (зокрема, на прикладах художньої цілісності творів В. Набокова).

Загальна мета окреслює вирішення конкретних **завдань**:

- систематизувати знання про діалог у філософському, психологічному і літературознавчому розуміннях;
- переосмислити у перспективі діалогіки поняття „автор”, „герой”, „читач” як учасників художньої комунікації;
- виявити багатовекторність функцій автора, героя і читача у процесі творчості-інтерпретації;
- дослідити закономірності й особливості діалогу „автор – герой – читач” у творах В. Набокова;
- простежити діалогічну сутність художнього мислення автора;
- окреслити своєрідне розуміння Набоковим-автором інших учасників художньої комунікації;

- класифікувати та систематизувати основні типи героїв і читачів у його творах;
- здійснити спробу нового прочитання комунікативних моделей „автор – герой”, „автор – читач”, „герой – читач”, „автор – герой – читач” у творчості В. Набокова;
- визначити специфіку ігрового характеру інтелектуальної прози письменника;
- здійснити аналіз-інтерпретацію романів „Дар”, „Прозорі речі”, „Поглянь на арлекінів”, „Пам’яте, говори” на засадах діалогу як гри-комунікації „автора – героя – читача”.

Об’єктом дослідження у даній роботі є тексти романів В. Набокова „Машенька”, „Подвиг”, „Захист Лужина”, „Запрошення на страту”, „Дар”, „Король. Дама. Валет”, „Відчай”, „Прозорі речі”, „Поглянь на арлекінів”, „Пам’яте, говори”, а також оповідань, що увійшли до збірок „Повернення Чорба” і „Весна у Фіалті” та есе „Про добрих читачів”.

Предметом дослідження є діалог „автор – герой – читач” як один із актуальних шляхів інтерпретації художніх творів В. Набокова, розуміння їх філософсько-літературознавчого контексту.

Методологічна основа дисертації пов’язана зі складністю і гетерогенністю досліджуваного феномену. У роботі застосовано методи системного, порівняльно-типологічного вивчення літератури, методи комунікативної лінгвістики, рецептивної поетики та герменевтики. У першому, загальнотеоретичному, розділі роботи елементи всіх цих методологій доповнено філософською та культурологічною перспективами.

Теоретико-методологічною основою дослідження є праці українських і зарубіжних теоретиків літератури: О. Потебні, М. Бахтіна, Д. Лихачова, Н. Бонєцької, Б. Кормана, М. Римаря, В. Халізева, О. Білецького, Г. Сивоконя, М. Гіршмана, М. Гольберга, О. Галича, О. Ткачука, Р. Гром’яка, С. Руссової, М. Моклиці, М. Зимомрі, О. Червінської, М. Зубрицької та ін., а головно Р. Барта, Г.-Р. Яусса, В. Ізера, Г.-І. Гадамера, У. Еко, М. Фуко та ін. У дисертації, зокрема, спираємося на дослідницькі концепції тих літературознавців, котрі зверталися до творчості В. Набокова: А. Аппель, Г. Барабтарло, Б. Бойд, Дж. Грейсон, С. Давидов, Д. Джонсон, Дж. Локранц, К. Проффер, Є. Філд, Д. Циммер; О. Дарк, А. Долінін, В. Єрофеев, М. Ліповицький, А. Люксембург, А. Мулярчик, О. Сконечна, М. Співак, Р. Тіменчик, В. Федоров, Н. Берберова та ін.

Наукова новизна дисертації полягає у тому, що проблему інтерпретації художнього твору розглянуто в площині діалогу „автор – герой – читач”, що пропонує новий аспект у сучасному українському літературознавстві. Уточнено термінологічний апарат. Розширено теоретичну класифікацію концептуальних для даного дослідження понять у ракурсі діалогічного характеру художньої творчості. По-новому осмислено

поняття „діалогіка”, що позначає вихідний принцип рецепції, який базується на діалозі трьох, передбачає „єдність протилежностей”, гарантує відповідальність перед словом та усіма учасниками художньої комунікації. У роботі систематизовано й типологізовано інтенції автора, героя, читача у творчості В. Набокова („читач-турист”, „наївний читач”, „поважний читач”, „середній читач”, „невипадковий читач”, „істинний читач”; „герої-псевдотворці”, „герої-спадкоємці” та ін.; „автор-оповідач”, „автор-учитель”, „автор-чарівник”), а також окреслено діалогічну сутність кожного з них, зокрема у їх необхідних і безперервних взаєминах.

У роботі виявлено найбільш характерні форми гри-комунікації автора з героями та читачами на всіх визначальних текстових рівнях. Докладно розглянуто особливості авторського контролювання читацького сприйняття твору, стимулювання автором творчої (вірніше – інтелектуально-творчої) діяльності читача за допомогою засобів художньої гри.

Творчі досягнення В. Набокова вперше осмислюються у річищі одночасного художнього співіснування автора, героя і читача у процесі творчості-інтерпретації та інтерпретації-творчості, коли автор як ініціатор діалогу „автор – герой – читач” трактується водночас як творець і інтерпретатор свого тексту, аналогічно, – читач сприймається не лише як інтерпретатор, а й як співтворець.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що в ньому розглядається категорія діалогу на літературному рівні; систематизуються знання про діалог у філософському, психологічному і власне літературознавчому напрямках; виявляються багатовекторні функції автора, героя і читача у процесі творчості-інтерпретації; аналізуються закономірності та особливості діалогу „автор – герой – читач” у творах В. Набокова.

Практичне значення роботи. Результати дослідження можуть бути використані при підготовці загальних лекційних курсів, семінарів, при розробці спецкурсів бакалаврських і магістерських програм вищої школи, спецкурсів з теорії інтерпретації художніх творів, а також при створенні нових підручників і навчальних посібників з історії українського літературознавства та критики.

Апробація результатів дисертації

Основні результати дослідження обговорювалися на наукових конференціях різних рівнів: міжнародних – „Рецепція творчості Бруно Шульца на початку нового тисячоліття” (Дрогобич, 2002), „Філософсько-культурологічне осмислення долі людини на межі століть (російський Срібний вік)” (Дрогобич, 2003), науковій конференції молодих учених в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (Київ, 2004), „Розбудова держави: освіта, наука, економіка” (Хуст, 2004), „Проблеми сталого природокористування в Карпатському регіоні (екологія, освіта, бізнес)” (Хуст – Рахів, 2006); всеукраїнських – науковій конференції,

присвяченій 50-річчю творчої діяльності та 80-річчю від дня народження професора Марка Гольберга (Дрогобич, 2002), „Гуманізм. Людина. Мова” (Дрогобич, 2005); на міжвузівському науковому семінарі „Література XIX века: взгляд из XXI” (Донецьк, 2001), а також на щорічних наукових конференціях кафедр світової літератури та філософії Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (2001-2007).

Публікації

Основні положення дослідження висвітлено у 8 наукових статтях, 5 з яких опубліковано у фахових виданнях.

Структура роботи

Дисертація складається зі вступу, двох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел, який нараховує 290 позицій. Загальний обсяг роботи – 198 сторінок (з них 175 сторінок основного тексту).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** традиційно визначено об’єкт та предмет дослідження; обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету і завдання роботи; окреслено методи дослідження; зазначено про зв’язок роботи з кафедральною тематикою; визначено наукову новизну дослідження, з’ясовано теоретично-прикладне значення дисертації та подано відомості про апробацію її основних положень.

Перший розділ „Проблеми діалогу в художній творчості: загальноестетичний та власне поетичний аспекти” складається з трьох підрозділів. У підрозділі **1.1. „Діалогічна сутність творчої та емпіричної реальностей”** систематизовано знання про діалог у філософському, психологічному та літературознавчому розуміннях. З філософської точки зору, діалогічність – це органічна внутрішня сутність буття і першоджерело будь-якої мистецької діяльності. Творчість – це завжди переосмислений, перетворений, художньо усвідомлений діалог світу і людини. Особливо це стосується митця XX століття, котрий усвідомлює себе як активну творчу особистість і з відповідальністю ставиться до власного естетичного вчинку „питання-відповіді”. В середині моделі світу, створеної людиною, доконче виникають діалогічні взаємини між автором, іншою людиною, яку він створює (героєм), та третім, для сприйняття і розуміння якого ця модель існує (читачем). Філософським, естетичним та матеріально-словесним втіленням діалогічних взаємин автора, героя і читача завжди є художній твір. Він незмінно і невичерпно існує як жива реальність, художньо вмотивована і виправдана. На жодному етапі творчої діяльності загалом, і творчості кожного окремого митця зокрема, діалогічні взаємини не можуть зникнути. Діалогічний первень удосконалюється філософськи, естетично і моделюється поетично у творчому акті і через творчий акт, у якому стає

над-діалогічним за умови, якщо та або інша художня модель діалогу набуває духовного значення, особливої перспективи втілення естетичного ідеалу. Якщо в емпіричній реальності діалогом можемо назвати двосторонній процес обміну інформацією, передачі думок, поглядів, переконань тощо, то творча реальність утаємничує в собі універсальний діалог як безперервне і нескінченне розуміння світу і людини, як проникнення у глибини буття та осягнення його найвищих – понадемпіричних – істин і вартостей. Глибинна єдність літературного твору полягає у діалогічних взаєминах автора – героя – читача, коли відбувається Творення (автор – герой – світ твору), Одкровення (автор – герой – читач), Спасіння (читач – герой – автор). Діалог за таких взаємин гарантує розуміння Одкровення, отже забезпечує Спасіння.

Особливої ваги у річищі досліджуваної проблематики набуває концепція європейського екзистенціалізму: по-перше, спостерігається близькість художньої свідомості В. Набокова і створюваного ним героя до екзистенціального світовідчуття (існування як пустка, дисгармонія особистості з довколишнім світом, відчуття незадоволення, страху не реалізуватися як особистість тощо). Ці проблеми окреслені празмістовими розумово-чуттєвими орієнтирами, що характеризують увесь набоковський метароман. По-друге, екзистенціальне мислення дає можливість знайти і визначити позицію автора всередині створюваного ним діалогу „автор – герой – читач”: для Набокова його „тут-буття” (Гайдеггер) всередині творчого діалогу необхідне і невичерпне, як і в майбутньому для читача таке „тут-буття” всередині творчого діалогу, учасником якого він став, також стане необхідністю і невичерпністю.

Психологічні погляди на природу мистецтва не є принциповими для даного дослідження. Однак важливим є той аспект, що психологічна сутність діалогу світу і людини у мистецтві має не лише філософські, естетичні, соціальні, загальнокультурні й інші риси, а й безпосередньо антропологічні, що стосуються природи людської особистості, особливостей її психіки як можливих модулятивних джерел-причин художнього мислення і художнього світовідчуття. Окрім такої узагальненої значущості психоаналітичного аспекту в концепції творчого діалогу і діалогу як творчості, фрейдівські міркування, зокрема, є вельми актуальними при спробі інтерпретації сутності поведінки героїв романів Набокова. Часто творча модель буття у його творах (хоча це й суперечить поглядам автора на цю проблему) є по-фрейдівськи своєрідним відлунням-спомином ідеалу, якого немає у реальному житті героя, результатом фантазування або ще якогось іншого психічного процесу.

Другий підрозділ – „Діалогіка художньої творчості: автор, герой, читач як творці й учасники літературного діалогу” складається з чотирьох пунктів.

У пункті 1.2.1. „Діалогіка художньої творчості: комунікативно-літературознавчий аспект” розглянуто діалогічну сутність та закони рецепції художньої творчості (на матеріалі досліджень М. Бахтіна, М. Римаря, М. Гіршмана, Хосе Ортеги-і-Гассета, Г. Р. Яусса, Г.-Г. Гадамера та ін.). Діалогічні взаємини можливі лише в контексті творчості. Остання є діалогічною від моменту свого зародження до кожної ситуації рецепції у різних читацьких епохах і у свідомості кожного окремого читача. Виходячи з контексту діалогічної сутності творчості, можна виокремити такі концептуальні положення: діалогічність буття мотивує діалог у творчості і саму творчість як діалог; авторський задум є діалогічним (спрямованим на комунікацію з героєм та читачем), тобто діалогічність визначає творчість; у процесі розгортання художнього твору як художньої цілісності саме діалогічність пояснює виникнення художнього твору як живого організму, що живе за своїми законами; читацька рецепція повертається і до мотивуючих, і до визначальних, і до пояснюючих моментів творчості як діалогу; саме читач включається у діалог як його учасник і виправдовує творчість як постійну і безперервну комунікацію.

Текст твору є реплікою-запрошенням для читача, тому автор має повне право очікувати творчого „співрозмовника”, що дорівнює йому інтелектуально і духовно. Будь-яка читацька рецепція має право на існування як довершений факт – *репліка у відповідь*. Кожен автор розраховує на те, що його будуть читати, і вірить, що його зрозуміють, інакше втрачається сама сутність літературного мистецтва, як і будь-якої іншої творчості. Єдиною формою спілкування автора і читача, що ґрунтується на відповідальності та взаємоповазі, є діалог. Діалогічність – необхідний фактор для будь-якого розуміння – і чужого тексту, і віддалених у часі текстів.

Романну форму в літературній творчості сприймаємо як таку, що акумулює множинність змістів у єдності діалогу „автор – герой – читач”. Ця множинність у єдності пояснюється ставленням романного мислення до глибинної неподільності світу і до створення духовно-естетичного виміру епічного буття. Усередині кожного роману В. Набокова діалогічні взаємини „автор – герой – читач” знаходять свої варіативні втілення. Психологічні, естетичні, філософські і соціальні вектори цих варіантів завжди єдино спрямовані на читача. Останній сприймає діалогіку роману як глибинну неподільність світу і в процесі читання як духовно-естетичної діяльності виправдовує художню якість роману. Художня довершеність роману співвідноситься і з потенційною активністю діалогічного первня, що втілюється у ньому, і з властивістю цієї потенції реалізуватися у свідомості-сприйнятті як автора, так і героя, і читача. Від естетики і філософії діалогу в романі і самого роману як діалогу залежить якісна включеність твору в літературний процес: від активної художньої енергетики здійсненого

діалогу „автор – герой – читач” залежить те, чи стане він фактором, чи залишиться тільки фактом культури (діалог є рушійною силою твору в літературному процесі).

Важливим у роботі стає спостереження спорідненості естетичного ставлення В. Набокова та М. Бахтіна до виявів дійсності через творчість, а також наближеність концепцій Бахтіна до створеної В. Набоковим моделі діалогічних взаємин „автор – герой – читач”. Підтвердженням цьому є:

а) дистанція між автором (Набоковим) та мистецьки створеною ним „другою реальністю”, яка існує упродовж усієї оповіді у всіх його творах;

б) діалогічна концепція творчості у романі Набокова „Дар” та діалогічна природа творчої свідомості головного героя.

У пункті 1.2.2. „Осмислення категорії „автора” у перспективі діалогічності художнього твору” проаналізовано розуміння терміна „автор” у працях Р. Барта, М. Фуко, М. Бахтіна, В. Виноградова, Н. Бонєцької, І. Роднянської, В. Кожінова, Б. Кормана, О. Потебні, Ю. Шевельова, Г. Сивоконя, В. Кухаренка, Р. Гром’яка, М. Моклиці та ін. У теорії літератури зустрічаються різнозначні функціонування термінів „образ автора” (В. Виноградов, Н. Бонєцька), „автор-творець”, „автор-деміург” (М. Бахтін), „автор-оповідач” (І. Роднянська), „голос автора” (В. Кожінов), „образ поета” Л. Гінзбург та ін.

Концептуальним для даного дослідження є розуміння автора-деміурга тексту, що не є тотожним авторові біографічному. Свідомо створений образ автора є необхідним для здійснення автором впливу на читача та побудови ним діалогу-гри з останнім (читачем).

У пункті 1.2.3. „Діалогічна сутність читача в літературно-креативному процесі” з’ясовується місце і значення читача в історії літературознавства у дослідженнях вищеназваних теоретиків, у працях О. Білецького та представників рецептивної естетики, зокрема Р. Інгардена, Г.-Р. Яусса, В. Ізера. У теорії художньої комунікації другого учасника називають по-різному: адресат мовлення, рецептор, реципієнт, інтерпретатор, слухач, аудиторія, декодувач, співрозмовник. З-поміж цих термінів найчастіше вживаються „адресат” – для позначення абстрактного реципієнта художньої інформації; „читач” – для конкретизації фактора адресата. Термін „інтерпретатор” стосується, як правило, особи фахівця-філолога, що займається глибинним дослідженням підтексту художнього твору, зокрема художньої ідеї тексту та способів донесення її до читачів.

Найбільш наближеним до „набоковського” є розуміння категорії і поняття читача прихильниками рецептивної естетики, котрі шукають певної найбільш компетентної категорії читачів, чий „феноменологізм духа” може бути адекватно зіставленим з „феноменологією тексту”, а тому включають до них творчих читачів – критиків та письменників. Запропонований шлях дослідження і розуміння художнього твору на засадах діалогу дозволяє

розширити коло творчих читачів, взаємно наблизити „горизонти очікування” автора і читача.

У пункті 1.2.4. „Функції героя у процесі літературної комунікації” досліджено образ героя та його місце у діалозі „автор – герой – читач” в історії літератури. Постає герой невід’ємна від образу автора. У європейському романтизмі автор зазвичай самоідентифікувався з головним персонажем, наділяючи його романтичними ознаками: космічним песимізмом, світовою скорботою, розчаруванням у дійсності, внутрішньою антиномічністю. У реалізмі автор перебував поза межами світу своїх персонажів і завжди дислоціювався назовні твору. У модернізмі автор самоідентифікується з цілісністю тексту через медіатора-оповідача чи наратора. При цьому наратор-автор може ідентифікуватися з рештою персонажів, завжди залишаючись у семантичному центрі оповіді, займаючи центральну авторську позицію.

У рамках нашого дослідження важливою є діалогічна позиція автора, яка робить героя самостійним суб’єктом, спроможним вступати у діалог з іншою свідомістю (з авторською чи читацькою).

У третьому підрозділі „Діалогічність художнього твору як основа інтерпретації літературної творчості” виявлено багатовекторність функцій автора, героя і читача у процесі творчості-інтерпретації. Інтерпретатор передусім мусить пройти процес самоусвідомлення, тобто стати концептуальним читачем. Відповідно, виокремлюємо такі дослідницькі цілі інтерпретатора у зв’язку із окресленими діалогічними взаєминами: авторська „настановна”, мотиви варіантів діалогу в дійсності та творчому процесі, авторське самовираження у творі та пов’язані з цим взаємини „автор – герой”, самостійність автора та самодостатність героя, читацька позиція щодо автора і щодо героя, можливі „виходи” читача на діалог „автор – читач” (через посередництво героя та без цього посередництва), самостійність і самодостатність художнього світу твору як потенційна енергія діалогу (індивідуально-авторський стиль як форма втілення творчого діалогу).

Ряд цей відкритий. Кожен інтерпретатор звертається до того аспекту, який його цікавить, який є йому близьким. У роботі запропоновано найзагальнішу схему можливих цілей інтерпретатора, пов’язаних з діалогічними, тобто з його спрямуванням на творення інваріантних моделей діалогу як з автором, так і з героєм, а оптимально – з автором і героєм одночасно.

У другому розділі „Творча реалізація нової культури діалогу в романах В. Набокова” вивчено закономірності й особливості діалогу „автор – герой – читач” у творах В. Набокова; покласифіковано та систематизовано основні типи героїв і читачів у творах письменника; всебічно проінтерпретовано реалізацію нової культури діалогу в романних світах автора.

Підрозділ 2.1 „Взаємодія „автор – герой – читач” у набоковському розумінні” складається з трьох пунктів.

У першому пункті **„Рецепція авторської постаті В. Набокова та його героїв у критиці”** з'ясовується позиція критики щодо творчості та особистості письменника. Інтелектуальна гра В. Набокова як спосіб діалогічних взаємин з героєм і читачем була занадто новою і незвичною як для російського культурного типу літературної рецепції, що базувалася на звичці до готових, „розшифрованих” моделей світу і людини, представлених у художньому творі, так і для широкого американського загалу, мало знайомого з В. Набоковим. Тому Набоков зважується на унікальний крок: широко рекламує власну біографію російського емігранта у популярних виданнях, завдяки чому стає відомим і популярним. Це не лише стимулює інтерес читачів до письменника, але й підкреслює різницю між ним і його персонажами.

Загалом, постать і творчість письменника викликала і викликає у критиків та рядового читача неабиякий резонанс думок: від захоплення (З. Шаховська, А. Бітов, Е. Філд) до обурення (В. Варшавський, Ю. Терапіано, Г. Адамович). Подібне розмаїття підтверджує багатомірність інтерпретації художнього твору, що забезпечує жвавий діалог автора з сучасниками і майбутнім читачем.

У пункті **2.1.2. „Автоінтерпретація В. Набокова як спосіб побудови діалогу з читачем”** простежено діалогічну сутність творчої свідомості письменника; окреслено своєрідне розуміння Набоковим-автором учасників художньої комунікації; покласифіковано та систематизовано основні типи героїв і читачів у творах обраного для дослідження автора.

В. Набоков, відмовляючись від приналежності до конкретних літературних напрямів і шкіл, створює власний стиль, беручи від них окремі прийоми: „споглядальність” від натуралістів, „два світи” від романтиків, вишуканість від бароко, „кольоровий слух” та тезу „життя наслідую мистецтво” від символістів, ритмічну мову від імпресіоністів, елітність від класицизму. Єдиною формою спільноти, яку він визнавав, є рівноправний діалог неповторних, поважаючих свою різність, і тому – близьких душ. Він сприймав творчість як естетичну гру уяви та інтелекту, що й пояснює його „зверхню” позицію щодо своїх героїв та читачів. Розуміємо цю зверхність як бажання автора займати належне йому становище – становище творця, яке дозволяє бути керівною силою (долею) для його героїв і передбачає присутність автора в кожній ситуації рецепції, а це насамперед забезпечує „живий” діалог В. Набокова з його читачами. У ставленні до читачів простежуємо його дві паралельні й водночас протилежні позиції: з одного боку, – це акцентоване ігнорування читацької аудиторії в інтерв'ю й передмовах до англійських романів, з іншого, – сподівання знайти свого читача якраз у текстах власних романів і віршів. Автор знову веде гру. Від

читача залежить, як він поставиться до цієї гри, яка й створює для Набокова імідж елітарного інтелектуала. Якщо читач приймає її правила, його очікує дивовижний діалог не з героями, а з самим автором. Герой для Набокова – це передусім (як і в розумінні М. Бахтіна) свідомість, створена автором, тобто це не творча енергія, а творіння, підпорядковане іншій – вищій – авторській волі. Таке розуміння якраз і зумовлює пасивну позицію набоковського героя щодо автора й читача, тому він прямує лише тим шляхом, який для нього торує сам автор. В. Набоков залишає для своїх героїв можливість перевтілитися із створеного суб'єкта у творчий суб'єкт за однієї умови – читацького бажання. Взаємини автора, героя і читача у творчості В. Набокова однаково залежать від відповідальності автора й читача. Хоча його герой не є самостійним (через повну асиміляцію із авторським творчим „я”), все ж він є невід'ємним компонентом реалізації діалогу „автор – герой – читач”, тому що саме у діалозі протилежності творять єдність.

Обрана письменником нарративна стратегія здебільшого не сприяє ідентифікації героя з автором, а читача з героєм. Спостерігаючи за його персонажами, у реципієнта часто виникає враження, що має справу лише з „життєподібними”, чудово вимальованими масками у виставі, котру розігрує невидимий, але всемогутній автор.

Перефразовуючи В. Набокова, окреслюємо декілька основних типів читачів:

- **наївний** („Пам'яте, говори”): читач малообізнаний, відкритий на поверхневе розуміння тексту, не здатний до пошуків підтексту, не підготовлений до діалогу з автором, що може бути наслідком як вікових, так і соціальних, особистісних характеристик реципієнта;

- **читач-турист** (Передмова до роману „Bend Sinister”): байдужий читач, який бачить тільки те, що на поверхні. Продуктивність такого діалогу буде залежати від бажання реципієнта прийняти чи заперечити умови комунікативної гри;

- **поважний** [<Рец. на:> „Современные записки”. XXXVII] – читач з усталеними поглядами на літературу та власними міркуваннями щодо умов реалізації художньої комунікації. У такому випадку діалог нерідко перетворюється на монолог: реципієнт отримує тільки те, що вважає для себе за потрібне;

- **звичайний** [<Рец. на:> „Современные записки”. XXXVII] – читач, котрий сумлінно дочитує книгу, навіть якщо вона для нього нецікава, що, на жаль, не гарантує плідного діалогу;

- **посередній** („Пам'яте, говори”) – читач, котрий не читає усієї книги, відчуваючи небажання чи неспроможність вести діалог з автором.

Шанси стати „набоковським” читачем залишаються тільки для „розумного” і „невипадкового” [Передмова до роману „Запрошення на страту”] читача.

Аналізуючи „набоковських” героїв, виокремлюємо такі типи:

- герої-псевдотворці, що мислять себе самостійними і незалежними, що приймають рішення і помиляються; вони вступають у полеміку з автором, висловлюючи незадоволення своїм становищем бути вторинними (напр., Герман Карлович у „Відчай”);

- герої-спадкоємці, що їм Набоков дає можливість реалізуватися у межах його романних світів (Годунов-Чердинцев у романі „Дар”, Мартин у романі „Подвиг”);

- герої, яким автор дарує пізнання істини, що вони є героями художнього світу, а над ними панує справжній автор (Цинциннат у „Запрошенні на страту”);

- герої, які відчують авторську підтримку, але діють всупереч неї (Хью Персон із „Прозорих речей”);

- герої, які не можуть знайти щастя у своєму світі, а тому автор дарує їм це щастя, ділиться ним, навіть якщо воно триває лише одну мить (Василь Іванович із оповідання „Набір”);

- герої, що самі звертаються за допомогою до автора (Василь Іванович із оповідання „Хмара, озеро, вежа”);

- автобіографічний герой („Інші береги”, „Пам’яте, говори”).

Щодо авторської постаті, В. Набоков зауважує¹, що письменника можна оцінити з трьох точок зору: як оповідача, учителя та чарівника. Усі троє наявні у справжньому митцеві, але великим він стане лише за умови, якщо гру на першій скрипці буде відведено чарівникові. До оповідача звертаємося за новими враженнями, емоціями. До вчителя – за новими знаннями. Та найцікавіше, коли ми звертаємося до чарівника, – ми пізнаємо індивідуальну магію письменника, його стиль, образність, структуру його творів тощо. Щоб заглибитися в цю магію, читачеві найбільше підходить поєднання художнього складу мислення з науковим. Безмірна художня пристрасть вносить зайву суб’єктивність у сприйняття книги; холодна наукова розсудливість охолоджує жар пристрасті. Однак, якщо майбутній читач позбавлений пристрастності художника і терплячості вченого, – сумнівно, що він полюбить велику літературу.

У *третьому пункті* „Утілення категорії-ідеї спілкування в художній діяльності автора – героя – читача” здійснено спробу нового прочитання комунікативних моделей „автор – герой”, „автор – читач”, „герой – читач”, „автор – герой – читач” у романах „Машенька”, „Запрошення на страту”, „Дар”, „Захист Лужина”, „Подвиг”, „Король. Дама. Валет”, „Прозорі речі”, „Відчай”, в оповіданнях „Спостерігач”, „Хмара, озеро, вежа”, „Картопляний Ельф”, „Катастрофа”, „Набір” та ін.

¹ Набоков В. О хороших читателях и хороших писателях / Пер. А. Люсого, С. Паскарь // Книжное обозрение. – 1989. 20 января (№ 3). – С. 10.

Автор уже самим актом написання твору дає право читачеві з творчою увагою побачити „глибини”, але тільки після того, як сам віддається. Сила уваги допоможе читачеві, якщо він довіриться авторові й захоче розпочати з ним діалог, досягнути таємний лад оповіді й отримати від цього естетичну насолоду, яку автор „запланував” як винагороду за плідний діалог, що відбувся між ними.

Літературний текст стане фактором мистецтва лише тоді, коли реалізується і стане єдиним цілим у діалозі „автор – герой – читач”. Автобіографічна гра письменника розрахована на те, що в кожному творі автора є герой, якому він „приписує” певні автобіографічні риси. Якщо досконало знати біографію і всі твори В. Набокова, то ймовірність об’єктивного наближення до розуміння його естетичного світу стане для читача реальнішою.

Якщо читання – це спілкування, то природно, що співрозмовники мають сприймати думки один одного, погоджуючись з ними або повністю заперечуючи їх. І тільки діалог є гарантом толерантності та взаємоповаги у цій „розмові свідомостей” і „спілкуванні душ” (Ортега-і-Гассет). Тому звинувачення у примітивності чи елітарності того чи іншого автора за таких умов будуть недоречними. Кожен має право розраховувати на „свого” читача. І коли, наприклад, В. Набокова звинувачують в елітарності як у вияві неповаги до читача, це видається необ’єктивним і безпідставним. Специфіка сприйняття творчої особистості Набокова та його літературної спадщини закладена у тому, що первинним у діалозі з ним є діалог свідомостей та інтелектів. Письменник-інтелектуал не вважав за потрібне пристосовуватись до посереднього читача. І це вже справа читача, чи він зможе піднятися до рівня „набоковського” читача, щоб бути гідним співрозмовником.

Численні передмови до романів свідчать про турботу В. Набокова про своїх читачів, адже ці романи преамбули є безпосереднім контактом автора зі своїми читачами. Саме у них він привчає читачів звертатися до нього з питаннями про життя і творчість автора.

Для того, щоб відбулася розмова читача з В. Набоковим, першою передумовою є бажання читача розпочати інтелектуальний діалог-гру, обрану Набоковим. Другою передумовою стає тон гри, що її задає один „Всемогутній Автор”, а далі вже, як у грі в шахи, – все залежить від уміння і можливості гравців вирішити шахове завдання, задане автором.

Пильний читач має зауважити, що романи В. Набокова є часто незакінченими, а долі їх героїв, як, наприклад, Мартина у „Подвизі”, або Федора Годунова-Чердинцева у „Дарі”, невизначеними, тобто такими, що потребують читацької „співучасті”.

Автор дає „шанс” „уважному розумові” читача: авторське слово звучить і продовжується там і тоді, де і коли автора вже немає – він свідомо віддається, залишаючи право вибору за реципієнтом. Отож, у В. Набокова

маємо таку „схему” взаємин „автор – герой – читач”: текст – герой (підвладний авторові) – авторський оповідач (керований Набоковим) – Твір (як вища сутність для Набокова) – „набоковський” читач з „уважним розумом”, що для нього твір Набокова стає своєрідним запрошенням до діалогу. Тому діалог – це єдино можлива форма спілкування автора з читачем, що гарантує взаємоповагу та розуміння/порозуміння, яке базується на відповідальності особистості (автора, героя чи читача) за свій вибір. Ця форма спілкування найбільш природна для письменників-інтелектуалів, що ними переважно і є елітарні письменники, як Володимир Набоков.

У підрозділі 2.2 „Діалог як гра-комунікація у творах Володимира Набокова” визначено специфіку ігрового характеру інтелектуальної прози письменника та здійснено аналіз-інтерпретацію романів „Дар”, „Прозорі речі”, „Поглянь на арлекінів”, „Пам’яте, говори” на засадах діалогу як гри-комунікації „автора – героя – читача”.

Щоб активізувати „розум читача”, письменник обирає гру з ним за основу свого діалогу. Неодноразово у творах В. Набокова згадується гра в шахи та гра у теніс, які цікавили автора і в реальному житті. Як відомо, ці різновиди гри й до сьогодні вважаються елітними видами спорту. Можливо, тому, що вони вимагають від людини максимуму уваги, гостроти руху та гостроти розуму, вміння бачити набагато кроків вперед, а це потребує неабиякої підготовки.

Дослідження підтверджує теоретичну і творчу зумовленість різноманітних варіантів діалогічних взаємин авторського „я” Набокова, набоковського героя і читача як спільної естетичної сутності. Вихідним моментом цих взаємин є спрямованість Набокова на інтелектуальні здібності читача, яка передбачає розшифрування його романів як складних шахових композицій, кодів. Тому первинним у цьому діалозі є діалог свідомостей. Спочатку потрібно зрозуміти й усвідомити художній світ Набокова, знайти своє місце у цьому світі, усвідомити стосунки автора з героєм, героя з героєм, героя з читачем, автора з читачем, а потім вже відкривається вторинна сутність цієї спрямованості – духовне сприйняття чи несприйняття творчості письменника. А це, своєю чергою, зумовлено суб’єктивним первнем читача і своєрідністю погляду Набокова на діалог „автор – герой – читач”.

Читачеві варто також пам’ятати, що сприймати романи Набокова з наївною довірою не можна. При інтелектуальній грі (яку обрав письменник з читачем) стосунки між партнерами повинні бути дещо іншими, точніше – рівноправними, а для цього необхідні чималі зусилля з боку читача. Автор спілкується зі своїм читачем ніби за спиною оповідача, виражаючи тим самим довіру до нього, роблячи цю бесіду більш інтимною. Саме тому В. Набоков або взагалі не дає своїм героям імен, або дає їм імена, які часто є анаграмою його власного імені: це і Нотебок, Вадим Вадимович („Поглянь на арлекінів”), Він Ван („Ада”), Вівіан Бедлук і Блавдак Віноморі („Король.

Дама. Валет”), Шірін („Дар”), Владимиров тощо, щоб ще раз підкреслити їх залежність від автора. Це один із проявів поетики гри Набокова. Автор грає з читачем, змушує його підмічати різноманітні маски, приховані у тексті. Читач, своєю чергою, має отримувати насолоду від розгадування цих загадок, що створює ілюзію інтимного діалогу з автором: читачеві здається, що саме для нього Набоков залишив ці підказки, що саме він може близько пізнати автора.

Для В. Набокова діалогічність є умовою спілкування зі своїм читачем, а не з масою. У зв'язку з цим є сенс виокремити у набоковській творчості діалог трьох типів. Перший тип – це **діалог-сповідь**, мета якого – дослідити глибини власної свідомості, спроектовуючи їх на своїх героїв і звертаючись до читача. Цей тип діалогу реалізований в „Інших берегах”, „Пам'яте, говори”, „Прозорі речі”. Другий тип – це **діалог-пошук**, спрямований на пошуки інтелектом шляхів вирішення трагічної ситуації у суспільстві, що виникла як наслідок втрати індивідом власної ідентичності. Такий тип діалогу репрезентований у „Запрошенні на страту”, „Захисті Лужина”. Ціль діалогу обох типів – порозуміння, без якого неможлива гармонія ані людської особистості, ані суспільства. Іншими словами, метою літературного діалогу є відкритість на іншу свідомість – читацьку, і бажання **по-розуміння**, тобто узгодженого спілкування „розумів”. І, нарешті, третій тип – найпоширеніший у набоковській творчості – **діалог-гра**, метою якого є випробування читачів перед тим, як допустити їх до авторського одкровення. Набоковська творчість є втіленням досліджених автором можливостей і варіантів діалогу „автор – герой – читач”, серед яких незмінною є позиція всевладного автора й гідного (такого, що прийняв умови діалогу Набокова) читача.

У процесі художньої комунікації читач часто намагається розгледіти автора (або авторську сповідь) в його героях. У випадку з Набоковим на читача чекає міраж: якщо Лужин грає в шахи, Годунов-Чердинцев пише вірші, містер Р. пише романи, що нагадують набоковські, а в романі „Поглянь на арлекінів” знаходимо чималу кількість автобіографічних штрихів – це аж ніяк не означає, що перед нами автор, захований під маскою свого героя. Це радше біографічне павутиння тла роману, яке є лише часткою великого біографічного павутиння тла всієї творчості Набокова.

У Набокова гра – це засаднича умова створення і реалізації художніх світів: будуючи свої твори на засадах інтелектуальної гри, Набоков передбачає активізацію комунікативного процесу з реципієнтами. І тому гра лежить в основі набоковського діалогу з читачем.

Філософія та естетика є вихідними, невід'ємними засадами концепції гри Набокова: він відштовхується від філософії інтелекту й естетично реалізує ці категорії у своїй творчості. Для Набокова гра є метою, до якої він прагне як до найвищої форми реалізації культури і найвищих

можливостей людського інтелекту.

Головним є той факт, що Набоков, якого звинувачували в ігноруванні і героя, і читача, у романі „Відчай” висловив таку думку: „Вища мета автора: перетворити читача на глядача, – чи досягається вона коли-небудь? Бліді організми літературних героїв, насичуючись під керівництвом автора, наповнюються живою читацькою кров'ю; геній письменника полягає у тому, щоб дати їм можливість ожити завдяки цьому і жити довго”². Це є підтвердженням нашої думки щодо сутності літературного твору у діалозі „автор-герой-читач”.

У **висновках** узагальнено результати дослідження.

Діалогічні взаємини „автор – герой – читач” знаходять свою реалізацію лише у контексті творчості, яка є діалогічною у процесі її зародження (авторського задуму), розгортання (творення тексту/твору на матеріально-словесному та образно-художньому рівні) і завершення, яке відбувається як у рецептивній ситуації певної епохи, так і в кожному окремому випадку читацького сприйняття. Виходячи з контексту діалогічності творчості, варто виокремити такі концептуальні положення:

- діалогічність буття мотивує діалог у творчості і саму творчість як діалог;

- авторський задум є діалогічним (спрямованим на комунікацію з героєм і читачем), іншими словами – діалогічність визначає творчість;

- у процесі розгортання художнього твору як художньої цілісності саме діалогічність пояснює виникнення художнього твору як живого організму, що живе за своїми законами;

- читацька рецепція повертається і до мотивуючих, і до визначальних, і до пояснюючих моментів творчості як діалогу;

- саме читач включається у діалог як його учасник і виправдовує творчість як постійну і безперервну комунікацію;

- інтерпретатор передусім зобов'язаний пройти процес самоусвідомлення, тобто стати концептуальним читачем.

У результаті проведеного дослідження можна стверджувати, що у В. Набокова основною формою гри є діалог, реалізований у взаєминах „автор – герой – читач”: для нього концептуальним (вартісним, функціональним) є діалог „автор – читач”, можливий лише за умови, якщо це справжній „набоковський” читач, а у формулюванні „автор – герой – читач” він (автор) є грою-оманою, яка приносить естетичну й інтелектуальну насолоду читачеві.

Діалог уможливорює пізнавальні процеси, зокрема процес художньої комунікації, спонукаючи реципієнта до пошуків гармонії. Для В. Набокова не менш важливим є естетичний вияв творчості: для нього діалог є не лише

² Набоков В. Собрание сочинений: В 4-х т. – М.: Правда, 1990. – т. 3. – С. 342.

засобом гри з учасниками художньої комунікації, а й утвердженням непересічності власної особистості.

Висновки даного дисертаційного дослідження відкривають нові шляхи інтерпретації художніх творів на засадах діалогу „автор – герой – читач”; сприяють розробці нової методологічної бази аналізу цілісності художнього твору та окремих художніх творів митців ХХ – ХХІ ст.; розкривають нові аспекти значень понять „автор”, „герой”, „читач” у сучасному літературознавстві; створюють нову перспективу для досліджень комунікативної спрямованості художньої творчості В. Набокова.

Основні положення дисертації викладено у публікаціях:

1. Чонка Т.С. Пушкин в интерпретации Владимира Набокова // Литературоведческий сборник. – Вып. 7/8. – Донецк: ДонНУ, 2001. – С. 216 – 224.
2. Чонка Т.С. Дещо про діалогічну сутність творчої реальності // Збірник на пошану професора Марка Гольберга. – Дрогобич: Вимір, 2002. – С. 209 – 215.
3. Чонка Т.С. Русский XIX век в творческой рецепции Владимира Набокова // Античність – сучасність (питання філології). – Вип. III. – Донецк: ДонНУ, 2003. – С. 68 – 78.
4. Чонка Т.С. Антропологічна сутність творчості елітарного письменника (на матеріалі романів Володимира Набокова) // Літературні обрії: Праці молодих учених. – Інститут л-ри НАН України – Вип. VII – Київ, 2005. – С. 166 – 170.
5. Чонка Т.С. Про проблеми взаємодії автора, героя і читача у процесі творчої комунікації (на матеріалі творчості Володимира Набокова) // Науковий вісник Ужгородського університету (питання філології). – Вип. 14. – Ужгород: УжНУ, 2006. – С. 47 – 50.
6. Чонка Т.С. Діалогічність художньої творчості як основа інтерпретації літературного твору // Зб. матеріалів Міжнародної конференції, що відбулася в Карпатському інституті підприємництва ВНЗ „Україна”. – Хуст – Рахів, 2006. – С. 39 – 43.
7. Чонка Т.С. Творчі паралелі: Бруно Шульц і Володимир Набоков (спроба інтерпретаційного прочитання) // Пограниччя: Польща / Україна. Польсько-український науковий інтердисциплінарний щорічник. – Дрогобич: Коло, 2007. – С. 173 – 182.
8. Чонка Т.С. Художня діяльність автора, героя і читача: комунікативно-діалогічний аспект // Світ дослідницьких студій: Наукові записки факультету романо-германської філології / Науковий збірник на пошану професора Миколи Зимомрі / – Вип. III. – Дрогобич: ДДПУ, 2007. – С. 285 – 290.

АНОТАЦІЯ

Чонка Т. С. Діалог „автор – герой – читач” у творчості Володимира Набокова”. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.06 – теорія літератури. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2007.

Дисертація є новим в українському літературознавстві ґрунтовним дослідженням теоретико-літературознавчої проблеми інтерпретації художнього твору в площині діалогу „автора – героя – читача”. Під час дослідження було виявлено, що діалог як „множинність у єдності” є певною символічною фігурою культури, а справжня культура і є діалогом, бо як діалог вона зароджується, розгортається і завершується, відроджуючись знову у нескінченності своїх інтерпретацій. Діалог „автор – герой – читач”, побудований на засадах гри, визначає шляхи інтерпретації художніх творів (зокрема митців ХХ – ХХІ ст.), а тому дослідження цього феномену стає важливою складовою частиною вивчення світової культурної ситуації. Наукова новизна дисертації полягає у тому, що вперше у перспективі діалогіки докладно проаналізовано й переосмислено поняття „автора”, „героя”, „читача” як учасників художньої комунікації; виявлено багатовекторність функцій автора, героя і читача у процесі творчості-інтерпретації; типологізовано та систематизовано типи героїв і читачів у літературному доробку В. Набокова; виявлено закономірності й особливості діалогу „автор – герой – читач” у творах обраного для дослідження митця.

Ключові слова: діалог, автор, герой, читач, інтерпретація, роман, романне мислення, гра, В. Набоков.

АННОТАЦИЯ

Чонка Т. С. Диалог „автор – герой – читатель” в творчестве Владимира Набокова. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.06 – теория литературы. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка. – Тернополь, 2007.

Диссертация представляет собой новое в украинском литературоведении глубокое исследование теоретико-литературоведческой проблемы интерпретации художественного произведения, которая основывается на диалоге „автор – герой – читатель”. В работе выявлено, что диалог как „множество в единстве” представляет собой своеобразную символическую фигуру культуры, а истинная культура и есть диалогом, потому что как диалог она возникает, развивается и завершается,

возвращаясь в бесконечности своих интерпретаций. Диалогичность бытия мотивирует диалог в творчестве и само творчество как диалог; авторский замысел исходно диалогичен (направлен на коммуникацию с героем и читателем), иными словами, – диалогичность определяет творчество. В процессе развёртывания художественного произведения как художественной целостности именно диалогичность способствует возникновению художественного текста как живого организма, который живет по своим, только ему присущим, законам. Читательская рецепция направлена на мотивирующие, определяющие и интерпретационные моменты творчества как диалога: именно читатель включается в диалог как его участник, тем самым оправдывая творчество как бесконечную коммуникацию во множестве её завершений.

Диалогические взаимоотношения „автор – герой – читатель” возможны исключительно в контексте творчества, поскольку оно диалогично, начиная с момента своего зарождения и заканчивая каждой конкретной ситуацией рецепции в различных читательских эпохах и в сознании каждого индивидуального читателя.

В работе впервые детально проанализированы и переосмыслены в перспективе диалогии понятия „автор”, „герой”, „читатель” как участники художественной коммуникации; выявлена множественность функций автора, героя и читателя в процессе творчества-интерпретации.

В работе представлены характеристики типов героя, автора и читателя в произведениях В. Набокова. Характерологический анализ, в свою очередь, делает возможной систематизацию и типологизацию участников диалога, исследуемого в набоковском художественном мире.

На основании предпринятых исследований сделаны выводы, что диалог „автор – герой – читатель”, построенный на принципах игры, определяет пути интерпретации художественного произведения (в частности писателей XX ст.). Такой диалог – несомненно – является немаловажной частью мировой культурной ситуации.

Ключевые слова: диалог, автор, герой, читатель, интерпретация, роман, романное мышление, игра, В. Набоков.

SUMMARY

Chonka T. S. The dialogue author – hero – reader in the works of Volodymyr Nabokov. – Manuscript

The thesis for the scholarly degree of Candidate of Philology in specialty 10.01.06 – theory of literature. – Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk. – Ternopil, 2007.

The dissertation is the first thorough research of the theoretical problem of the text interpretation on the basis of the dialogue between the author, the hero

and the reader in the Ukrainian literary criticism. At the research work it has been found out that the dialogue as plurality in unity is a certain symbolic cultural figure, and the real culture is a dialogue, because as a dialogue it originates, develops and finishes revising again in the endless number of its interpretations. The dialogue “author – hero – reader”, made up on the basis of the game, determines the ways of interpretation of literary works (of the artists of XX – XXI centuries in particular), that's why the research of this phenomenon is an important part of the world cultural situation studies. The scientific novelty of the thesis is that the notions “author”, “hero” and “reader” as the participants of literary communication are analyzed in details and recomprehended in the perspective of dialogues for the first time; versatile trends of functions of the author, the hero and the reader in the process of interpretation are found out; as the types of heroes and readers in the literary works of the writer, chosen for the research are systematized; the objective laws and peculiarities of the dialogue “author – hero – reader” in the works of V. Nabokov are viewed.

Key words: dialogue, author, hero, reader, interpretation, novel, novel's way of thinking, game, V. Nabokov.

Підписано до друку 18. 10. 2007 р. Формат 60x90/16
Папір друкарський. Друк RESO. Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 примірників. Зам. № 520.

Видрук оригінал-макету:
ТОВ „Ініціатива” м. Тячів, вул. Леніна, 36
90500, Україна
Тел./факс 8 (03134) 3-27-09